

به نام خداوند هستی بخش

بایدها و نبایدها در زمینه فعالیت های مرتبط با

توسعه روستایی و جلب مشارکت مردمی

سید ابوالفضل میرقاسمی (abolfazl.mirghasemi@gmail.com - ۰۹۱۲۳۲۲۲۴۶۳)

رئیس هیئت مدیره کانون توسعه کارآفرینی روستایی اندیشه پویا (تکرا) www.takra.ir

تجربه ثابت نموده است که موفقیت و پایداری پروژه های عمرانی و توسعه ای منوط به مشارکت و همکاری مردم محلی است و در طراحی و برنامه ریزی ها علاوه بر ضوابط اقتصادی (صرفه اقتصادی) می بایست به شرایط اجتماعی و فرهنگی منطقه نیز توجه نمود تا شانس موفقیت پروژه های عمرانی بیشتر گردد.

در زمینه کار با مردم و برنامه ریزی به کمک آنها، دیدگاه ها و تجربیات مختلفی وجود دارد. در ابتدا، نظام برنامه ریزی بالا به پایین حاکم بود و اصلاً توجهی به نظرات مردم و بهره برداران محلی نمی شد. سپس از مردم بعنوان یک منبع اطلاعاتی (جهت شناخت بیشتر و بهتر منطقه مورد مطالعه) استفاده شد. در مرحله بعدی، نتیجه مطالعات و یا پروژه های طراحی شده برای مردم ارائه می شد تا اگر نظرات تکمیلی و یا اصلاحی دارند در آن اعمال نمایند. بعضی ها هم از وجود مردم (نیروی یدی ایشان) در اجرای پروژه ها، استفاده می نمودند.

از طرف دیگر، بعضی ها معتقدند که هر چی که مردم می گویند، همان درست است و باید عیناً اجراء شود که چه بسی درخواست مردم محلی (بدلیل توجه بیشتر به منافع کوتاه مدت و زود بازده) در راستای اهداف توسعه پایدار نبوده و در درازمدت سبب بروز خسارت شود. بنابراین می بایست سعی نمود آگاهی مردم را نسبت به عواقب کارها و تصمیماتشان افزایش داد. شاید بهترین و اجرایی ترین الگو، **نظام برنامه ریزی دوسویه** باشد (ولی شروع کار از پایین به بالا باشد. یعنی به ترتیب نظرات و پیشنهادات روستاها، دهستانها، بخشها، شهرستانها و استانها جمع آوری و در سطح ملی تلفیق و پالایش شود، سپس نتیجه برنامه ها و طرحها و پروژه ها به سطوح پایین تر منعکس شود).

تاکنون، مردم محلی، در کمتر پروژه ای، از ابتدای مراحل مطالعاتی (شناخت، توجیهی و تفصیلی - اجرایی)، دخیل

بوده و در طراحی و سپس اجراء، بهره برداری، تعمیر و نگهداری و همچنین پایش و ارزیابی اثرات آن، نقش جدی و موثری داشته اند و در نتیجه نمی توان ادعا نمود که پروژه ای با رویکرد کامل و درست مشارکت مردمی طراحی و اجراء شده است.

بایدها و نبایدها (ملاحظات) که در کار با مردم می‌بایست مورد توجه قرار گیرد، عبارتند از:

الف) ویژگی‌های مجریان و تسهیلمان پروژه‌های مرتبط با توسعه روستایی با مشارکت جوامع محلی

مجریان و همکاران این چنین پروژه‌هایی می‌بایست افرادی عاشق، علاقمند، مهربان، دلسوز، فداکار و ایثارگر باشند و به قول معروف، "مصلح می‌بایست خود، صالح باشد" و حرفهای ایشان وقتی تاثیرگذار خواهد بود که از عمق وجودشان برآید (سخن کز دل برآید، لاجرم بر دل نشیند) و نه بر حسب وظیفه و یا رفع تکلیف و یا صوری و نمایشی.

اهم ویژگی‌های مجریان و تسهیلمان عبارتند از:

- ۱- رعایت اصول اخلاقی (نظیر صداقت، امانت داری، شفافیت، رو راستی و ...) در برخورد با مردم محلی
- ۲- پرهیز از کبر، غرور، دروغ، حسادت، تجملات، تشریفات، راحت طلبی و خودخواهی و ...
- ۳- دلسوزی، مهربانی و داشتن روحیه ایثار و فداکاری
- ۴- داشتن روحیه جهادی و انجام کارها برای رضای الهی و عدم توقع قدردانی و تشکر از ناحیه مردم و مسئولین محلی
- ۵- تلاش در جهت اصلاح ذات البین (رفع تعارضات، منازعات و مشکلات موجود در بین مردم محلی)
- ۶- عامل بودن به آنچه که به دیگران توصیه می‌نماییم (رطب خورده، منع رطب چون کند)
- ۷- رعایت شعائر دینی و مذهبی در بین اهالی و مردم محلی
- ۸- داشتن روحیه صبر، حوصله، بردباری و تحمل سختی‌ها و نامایمات
- ۹- توجه کردن، درست گوش دادن و احترام گذاشتن به آراء و نظرات مردم محلی
- ۱۰- رعایت نکات ظریف در نشست و برخاستن با مردم (حتی نحوه لباس پوشیدن مجریان و تسهیلمان)
- ۱۱- عدم تحمیل نظرات شخصی به مردم
- ۱۲- عدم توهین و تحقیر مردم و اجتناب از برخورد ترحم آمیز
- ۱۳- اجتناب از منت گذاشتن و تظاهر و ریاکاری در برخورد با مردم
- ۱۴- لزوم رعایت ضوابط زیست محیطی توسط همه اعضای موسسه

ب) ملاحظات مرتبط با ظرفیت سازی و جلب اعتماد و مشارکت جوامع محلی

- ۱- جلب اعتماد مردم و تلاش در جهت حفظ و تقویت آن با توجه به فرهنگ و آداب و رسوم مردم محلی
- ۲- پرهیز از پیش داوری و قضاوت شخصی در موارد مبتلابه جامعه محلی
- ۳- هماهنگ بودن با وقت آزاد مردم در برگزاری جلسات مشورتی و توجیهی
- ۴- اجتناب از دادن هر گونه قولی (وعده و وعید) و ایجاد توقع کاذب در سطح جامعه محلی (که سبب تزیف سرمایه اجتماعی شده و موجی از بی اعتمادی را بوجود می آورد)
- ۵- بیان نقاط ضعف و یا پیشنهادات به صورت غیرمستقیم (که کمتر سبب دلخوری آنها شود)
- ۶- لزوم مشارکت مردم محلی و بهره برداران در اجرای پروژه های ذیربط (خودیاری به شکل مالی و یا نیروی کار)
- ۷- لزوم احساس مالکیت نمودن جامعه محلی در طراحی و اجرای پروژه ها
- ۸- لزوم سپردن انجام کارها به خود مردم محلی (تا آنجایی که امکان دارد)
- ۹- پرهیز از افراط و تفریط، پارتی بازی، باندبازی، تبعیض و ...
- ۱۰- تاکید بر مسائل فنی - تخصصی و اجتناب از پرداختن به مسائل سیاسی موجود در منطقه
- ۱۱- ایجاد سازوکارهای تشویقی برای ایجاد انگیزه بیشتر و مشارکت فعال تر مردم محلی
- ۱۲- حتی الامکان اجتناب از کمک های بلاعوض و برخورد های مساعدتی صرف (مُسکن مقطعی)
- ۱۳- تلاش در جهت افزایش حس اعتماد به نفس و خوداتکایی در بین اعضای جامعه محلی
- ۱۴- دادن اولویت بیشتر و حق تقدم به کارهای فرهنگی سپس مسائل اجتماعی و اقتصادی
- ۱۵- لزوم جامع نگری و ارائه راه حل های جامع که صفر تا صد یک موضوع را پوشش دهد
- ۱۶- ظرفیت سازی و ایجاد سازمان های مردم نهاد (سمن) طرفدار محیط زیست در سطح منطقه (تربیت تسهیلگران محلی جهت ادامه کار و تقویت روحیه تعاون و همکاری در سطح جامعه محلی)
- ۱۷- افزایش حس نوع دوستی و همکاری و کمک به هم نوع در بین افراد جامعه محلی

- ۱۸- توجه به علایق و سلايق افراد محلی در ارائه راه حل ها
- ۱۹- ترجیح دادن اولویت های مردم به اولویت های شخصی
- ۲۰- ایفای نقش تسهیلگری در برگزاری جلسات (مدیریت و هدایت جلسات مشورتی و کمک به همگرایی نقطه نظرات حاضرین و رسیدن به توافقات مورد نیاز در راستای اهداف پروژه) و اجتناب از دیکته نمودن نظرات شخصی و یا مورد نظر پروژه
- ۲۱- تلاش در جهت حساس سازی، آگاه سازی، تغییر نگرش، ظرفیت سازی و توانمند سازی جامعه محلی بنحوی که وابستگی آنها به بیرونی ها (دولت، موسسات خیریه و ...) کمتر شود
- ۲۲- تلاش در جهت آشنا نمودن جامعه محلی با حقوق خویش و نحوه استیفای آن از مراجع ذیربط
- ۲۳- احیاء و فعال نمودن تشکل های سنتی موجود در منطقه و یا ایجاد تشکل مناسب با رعایت ملاحظات مردم محلی
- ۲۴- انتخاب نمایندگان و یا رابطین از جامعه روستایی براساس معیارها و ملاحظات خود مردم محلی
- ۲۵- بررسی نقش زنان، کودکان، جوانان و افراد مسن در برنامه توسعه روستا و منطقه
- ۲۶- احترام و رعایت فرهنگ، آداب و رسوم مردم محلی
- ۲۷- پرهیز از شتاب زدگی و عجله در برگزاری کارگاه های مشورتی و تهیه برنامه اقدام محلی
- ۲۸- ایجاد صندوق های خرد اعتباری (در صورت پذیرش جامعه محلی) با مشارکت فعال جامعه محلی
- ۲۹- تشکیل "شورای توسعه روستا" با حضور نمایندگان همه دست اندرکاران کلیدی و تاثیرگذار
- ۳۰- پرهیز از کارهای صوری و یا تبلیغاتی
- ۳۱- افزایش تعهد و اعتماد بین مردم و مجریان پروژه
- ۳۲- درگیر کردن مردم در کلیه مراحل پروژه
- ۳۳- شریک نمودن مردم در موفقیت های پروژه
- ۳۴- بهره بردن از وقت آزاد مردم برای همکاری داوطلبانه
- ۳۵- تلاش در جهت رشد و تقویت سرمایه های اجتماعی در سطح جامعه محلی

- ۳۶- باور کردن مردم و اهمیت دادن به نقش آنها (چشم پوشی از نقاط ضعف مردم و تکیه بر نقاط قوت و پتانسیل های آنها)
- ۳۷- آمادگی برای یاد گیری از مردم (حساس بودن نسبت به نقطه نظرات مردم، با روی باز برخورد کردن با آنها و قراردادن نیاز و امیدهای مردم قبل از ایده های خودتان)
- ۳۸- ظرفیت سازی و توانمند سازی جوامع محلی جهت خود کفایی در انجام امور داخلی خودشان
- ۳۹- کار کردن با مردم بجای کار کردن برای مردم
- ۴۰- لزوم شناخت رهبران محلی (و افراد صاحب نفوذ) و توجه آنها در خصوص اهداف پروژه مورد نظر (سطح و عمق مشارکت مردم، بستگی به رفتار رهبران آن جامعه دارد)
- ۴۱- اطلاع رسانی اولیه به جامعه محلی توسط رهبران آنها
- ۴۲- برگزاری کارگاه های مشورتی با حضور کلیه اقشار جامعه محلی و نمایندگان کلیه ذینفعان و ذیربطان
- ۴۳- ارائه راهکارهای مناسب و مورد قبول جامعه محلی
- ۴۴- تاکید بر کارهای زیربنایی و اساسی و دارای اثرات پایدار و مستدام
- ۴۵- بررسی رخدادهای تاریخی در منطقه براساس نظرات و خاطرات افراد مسن منطقه
- ۴۶- اطمینان از حضور نمایندگان همه اقشار ساکن در روستا (شنیدن صدای همه بخصوص افراد محروم و در حاشیه مانده و یا به حاشیه رانده شده)

ج) ملاحظات مرتبط با هماهنگی بین بخشی و جلب مشارکت سایر دستگاه های دولتی

- ۱- لزوم هماهنگی با مسئولین سیاسی و امنیتی در سطح منطقه قبل از ورود به جامعه محلی
- ۲- شناخت اولویت های کاری و برنامه های دستگاه های اجرایی ذیربط در منطقه مورد مطالعه
- ۳- تلاش در جهت نزدیک کردن دیدگاه مردم و مسئولین محلی (ایفای نقش میانجی و تسهیلگر)
- ۴- تلاش در جهت کاهش وابستگی مردم محلی به سمن ها و یا موسسات خیریه و سایر دستگاههای اجرایی دولتی

- ۵- تلاش در جهت افزایش هماهنگی بین بخشی و همسوسازی فعالیت های دستگاه های اجرایی در منطقه (یار جمع کردن و استمداد از همه دستگاه های ذیربط)
- ۶- کمک در جهت حل مشکلات حقوقی و قانونی مردم محلی در زمینه مالکیت اراضی
- ۷- تلاش در جهت بازاریابی و عرضه مستقیم محصولات تولیدی جامعه محلی و حذف واسطه ها
- ۸- ایجاد تشکل های بهره برداری محلی در زمینه های مختلف کشاورزی و منابع طبیعی با کمک دستگاه های ذیربط
- ۹- فراهم نمودن بستر مناسب جهت اخذ تسهیلات بانکی کم بهره توسط جامعه محلی
- ۱۰- ظرفیت سازی و ارائه آموزش های مورد نیاز مردم محلی با کمک دستگاه های ذیربط
- ۱۱- حضور خبرگان و نمایندگان جامعه محلی در جلسات شورای برنامه ریزی شهرستان
- ۱۲- استفاده از همه ظرفیت های موجود در راستای ایجاد معیشت پایدار برای مردم محلی
- ۱۳- توجه به رویکردهای کارآفرینی بخصوص کارآفرینی اجتماعی

International Institute for Rural Reconstruction (IIRR)

- برو به سمت مردم و مدتی در بین آنها زندگی کن
- به حرفهای مردم بدقت گوش بده و از آنها یاد بگیر
- برنامه ریزی و طراحی را با آنها انجام بده (احساس هویت و مالکیت داشتن در پروژه)
- در موقع اجرای پروژه کنار نایست و نظاره گر نباش بلکه با آنها کار را انجام بده
- شروع کن با آنچه آنها می دانند (و نه آنچه خودت می دانی)
- بنا کن (بساز) براساس آنچه که آنها دارند
- یاد بده با نشان دادن و یاد بگیر با انجام دادن کارها
- کارهای اساسی و زیربنایی انجام بده
- از پراکنده کاری پرهیز کن و به فکر راه حل جامع باش
- از رویکرد چند سطحی، چند بخشی، چند شاخه ای، مشارکتی و کل نگر استفاده کن
- بدنبال توانمند سازی مردم جهت پرداختن به تفکرات اساسی و تحلیلی در باره وضعیتشان و یافتن راه حل های بهبود آنها باش (احیای مناطق روستایی یک فرآیند مداوم و تکاملی است و مردم باید خودشان مجری آن باشند. به قول معروف، توسعه باید "درون زا" و "برون نگر" باشد).
- تشویق مردم به حداکثر نمودن استفاده از قدرت پتانسیل فیزیکی، هوشی، روحی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی افراد جامعه، خانواده و جوامع محلی (آزاد سازی قدرت درونی و شکوفایی استعدادها)